

MOLIÈRE ȘI PUBLICUL DE AZI

de Edgar Papu

Dramaturgia clasică franceză plătește astăzi o veche creanță. Timp de un secol și jumătate, ea a acaparat spațiul culturii, făcând să se desconsidere tot ceea ce nu se dovedea în acord cu propriile-i criterii. Au rămas astfel ignorate, adică indirect uzurpate, unele valori mai mari decât ale ei, cum ar fi ale dramaturgiei shakespearene. În veacul nostru procesul decurge invers. Dramaturgia clasică franceză rămâne umbrată, și nu rareori în avantajul unor valori inferioare ei. Cumpăna istoriei nu totdeauna cîntărește direct dreptatea, ci se mulțumește adesea doar să echilibreze nedreptățile. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în speță, prin însăși natura lucrurilor, nici nu se putea altfel. Estetica intolerantă a clasicismului a pregătit ea însăși, dialectic, acea paradoxală into-

leranță a libertății față de orice cadru constrîngător. Ordinea clasică este destinată să graviteze numai în orbita receptărilor radicale, a exclusivului *da* și a exclusivului *nu*, care actualmente proiectează acea ordine într-un dens con de umbră.

Molière face excepție, dar o excepție numai parțială, integrîndu-se și el, de fapt, în teritoriul grevat de ipotecă al clasicismului francez. Alți vechi comediodrafi, cum ar fi Goldoni, atrag mai mult publicul din zilele noastre. Autorul italian măgulește mai vizibil ritmul rapid al actualității, tendința către sercia de instantanee a unor tranșe vii de realitate, și mai ales faptul că materia palpită fierbinte, încă nemchegată în forme definitive, uneori improvizată numai în câteva linii nervoase. Molière, dimpotrivă, pare prea

G. Mélingue : Molière și trupa sa

reflectat, prea cizelat și prea finit pentru gustul de astăzi, care se vede adesea dispus să confunde arta laborioasă cu artificii. Am putea spune că el se prezintă prea *perfect* într-o epocă arsă de schimbări continue, care au făcut să se piardă idealul desăvârșirii statuare.

★

Și totuși, Molière se afirmă ca singurul dintre dramaturgii clasici francezi, care — în genul său — a rămas, și până astăzi, cel mai mare din lume. Dacă operele tragice, chiar cele culminante, ale lui Corneille sau Racine pălesc în fața lui *Prometeu*, a lui *Oedip*, a lui *Hamlet*, a lui *Faust*, autorul *Avarului* și al *Mizantropului* rămâne, pentru

toate timpurile, fără rival în comedie. Și poate nu numai în comedie, ci și în obiectivul unor unghiuri de vedere care trec dincolo de limita genurilor. Astfel, printre cele cinci mari tipuri și modele umane, create de literaturile moderne până în veacul trecut, alături de Hamlet, de Don Quijote, de Don Juan și de Faust, se numără și Alceste al lui Molière.

Ingrădirea clasică n-a putut să restrângă gigantismul acestui spirit, care și-a găsit alte supape pentru a răsufli. Ne gândim, îndeosebi, la cunoscuta interdicție a clasicismului în ceea ce privește amestecul de genuri dramatice. În ciuda temperamentului și naturii sale, cu viziuni deschise, larg revărsate asupra vieții, el trebuia să se limiteze la comedia *pură*, fără încreucisări cu episoade de

altă tonalitate dramatică. Dar amintita interdicție clasică nu și-a exercitat controlul decât pe planul extensibil al formelor comice. Ea n-a mai avut jurisdicție și în registrul intensității, unde Molière a strămutat ceea ce îi era interzis în afară. Fără voia lor, limitele clasice au contribuit, astfel, ca opera molierească să devină atât de adincă, coborînd în substraturi de trăire, nepermise la suprafață.

Așa se face că nu altul decât un comediograf a închipuit unul din cele mai realizate tipuri *melancolice* din dramaturgia universală, pe Alceste. Dar nu trebuie să mergem pînă la o creație atât de mare pentru a ne da seama de complexitatea în adincime a lui Molière. Nu putem fi, de pildă, insensibili la abuzul și stridentă nedreptate exercitate asupra lui George Dandin, la tot chinul neputincios al acestui nefericit, pedepsit prea cumplit pentru parvenitismul său, care, în fond, era mai mult naivitate și lipsă de experiență. Mai intens decât sancționarea unui om mediocre și imprudent ca Dandin ne tulbură aci tabloul sumbru — implacabil ca un destin — al in Justiției triumfătoare.

Astfel, Molière îmbracă adesea în broderia situațiilor și replicilor comice, a poantelor seintietoare, atîtea din aspectele cele mai amare ale vieții. Acea cuprinzătoare dantelă a comicului, prin care el își menajează acoperirea față de exigențele neamestecului între genuri, se dovedește, totuși, atât de fină și de transparentă, încît lasă să se vadă, ca în fundul unei ape limpezi, dezolarea unei conștiințe frămîntate și lucide. Să ne gîndim puțin asupra unor trăsături generale, pe care le atribuim comediei. Scăderile personajelor comice trebuie să cuprindă un anumit prag, în sensul negativ, dincolo de care nu se poate trece. Nu stă, bunăoară, în atribuțiile comediografului să ridiculizeze un criminal prin faptul că este criminal. Am dat dinadins un exemplu radical și exagerat, dar pragul comic se oprește cu mult înainte de-a ajunge pînă aci. Or, Molière îl trece de atîtea ori.

Dacă Harpagon, să zicem, rămîne un simplu personaj comic, Tartuffe este de-a dreptul un ticălos, a cărui revoltătoare josnicie depășește limitele negative ale caracterelor înscrise în cuprinsul comediei. El nu se arată a fi numai un ipocrit, așa cum ne apare, bunăoară, Marta lui Tirso de Molina din *Marta la piadosa*, ci un tip mult mai complex, în care alternează ipocrizia cu cinismul cel mai impudic, după profilul diferitelor împrejurări și persoane cu care are de-a face. Aceste extreme ale comportamentului înglobează între ele trîndăvia, lăcomia uriașă, concupiscenta, abuzul fără margini, egoismul animalic, ingratitudea. Este cu nepuțință să fi fost animat exclusiv de spiritual comic cel ce a fixat, cu neascunsă revoltă, o asemenea treaptă a degradării umane. În felul acesta, Molière pregătește atîtea din punctele de reper pentru mai tîrziu „Comedie umană“ a lui Balzac.

Și totuși, numai într-o mică măsură, a creastă latură adincă îl salvează, mai mult decât pe contemporanii săi tragici în fața publicului de astăzi. La faptul că el încă dăinuiește pe scenă contribuie mai substanțial o altă împrejurare, și anume că el a activat, în același timp, și ca actor și ca regizor. Și nu numai că a activat, ci s-a și dăruit scenei cu o nespusă pasiune. Ca atare, comediograful își lucra piesele sub unghiul unei directe reprezentări scenice, unde rolurile se și vedeau dinainte repartizate între el și actorii trupei sale. Și-a însușit, astfel, în cel mai înalt grad, știința efectelor de scenă. Prin aceasta, a ajuns să dețină un secret al teatrului de totdeauna, indiferent de inevitabila schimbare a epocilor și a gusturilor. Această viziune scenică l-a făcut să atenueze parțial — cît i-a fost și lui cu puțință în vremea sa — ceea ce nouă astăzi ne apar ca dificultăți ale dramaturgiei clasice, adică tiradele prea extinse, prolixitatea unei anti-retorici comice pe măsura și la proporțiile retoricii tragice, o anumită rigiditate didacticistă și un anumit convenționalism, care nu erau, în nici un caz, ale sale, ci ale timpului.

Mai precis, el a știut să calculeze admirabil unghiul de deviere, care se deschide între scrisul dramatic și echivalentul său scenic. Este ceea ce știau și tragicii greci, și Aristofan și Shakespeare, fapt ignorat de unii dramaturgi, care n-au suficientă experiență a scenei, și care ar putea încă și astăzi să învețe de la Molière. Totul se desprinde aci din diferența de ritm între scrisul dramatic și spectacolul care se desfășoară totdeauna mai dinamic și cu alte mijloace de convingere. Molière calculează perfect această deviere în înfățișarea unei situații, care, la lectură, pare schematizată și precipitată în dauna motivării, dar care, la reprezentație, se integrează perfect, prin efectele cele mai firești, în lumina adevărului. Aci vedem rațiunea dominantă, care îl mai salvează încă pe marele comediograf în fața publicului de astăzi.

În parte, deci, el a învins opreliștile unei vremi pline de reguli și de interdicții în materie de artă. Este una din marile contribuții ale personalității sale, înclinate către perspective artistice cu mult mai largi decât cele care îi erau impuse. În ceea ce, însă, nu mai depinde de el, ci de gustul, de stilul, de întreaga configurație a epocii sale, Molière pierde astăzi mai mult decât Shakespeare, decât Lope de Vega, decât Goldoni, deși în comedie este mai mare decât toți.

Creațiile eterne nu sînt eterne prin continuitate sufragiilor ce li s-ar acorda, ci prin posibilitatea de a reînvia oricînd cu strălucire, oricîte eclipse ar întîmpina în cursul receptării lor. Or, comediele lui Molière se numără printre cele mai certe tezaure ale umanității, ceea ce constituie o garanție ca lumina lor să intre iarăși integral în conștiințe.